

En antiromantiker

Folke Leander hör till de okända vägröjarna i svenskt tankeliv. Under en lång och trägen livsgärning förmedlade han inte bara den amerikanska nyhumanismens och den europeiska antiromantikens idéer till vårt land, utan bidrog också själv aktivt till att vidareutveckla dessa tankeströmningar. Endast 24 år gammal disputerade han på en avhandling *Humanism and Naturalism*, vari tänkarna Ernest Seillière, Irving Babbitt och Paul Elmer More blev föremål för en skarpsinnig jämförelse. Med tiden skulle hans intresse utsträckas till andra moderna tänkare, inte minst Benedetto Croce, vars betydelse Leander bättre än de flesta torde ha förstått.

För att hylla Leander på hans sjuttioårsdag utgav några av hans tidigare elever med professorn i statskunskap Claes G Ryn i spetsen skriften "Nya synpunkter på romantiken" från 1944 i en nyupplaga kallad "Romantik och moral" (CETE Bokförlag, 1980 94 s, 40 kr). Initiativet är värdefullt, då bokens grundtankar ej mist sin giltighet.

Leander söker ur ett synnerligen väl valt illustrationsmaterial, hämtat ur svensk 1800- och 1900-talsdiktning, framlyfta kriterier för vad han kallar "högre" och "lägre" romantik. Fast dessa begrepp framgår ur en behandling av svenska diktares verk, torde de emellertid som författaren framhåller äga giltighet också för annan diktning. Väsentligt är att genom exempel som många läsare känner till visa hur två skilda diktarinställningar ger utslag i de litterära verken. Det är ytterst fråga om en kvalitetsskillnad i livsupplevelsen.

Om den "lägre" romantiken utgör en tro på människans spontana impulser och gränslösa godhet, kan den "högre" romantiken sägas vara ett besinnande av hennes ofullkomlighet och benägenhet för felsteg. Då den "lägre" romantiken intog västerlänningen, suddades den medvetenhet om människans begränsning ut, som antiken och kristendomen förmedlat. "Den kristna människan fann sig ofta lyckligare än hon väntat och nästan alltid lyckligare än hon förtjänat. Den avkristnade människan däremot med sina stora förväntningar och krav på livet blir ofelbart besviken. Hon är icke medveten om några stör-

re brister hos sig själv; och felet måste därför vara de andras, miljöns, samhällets."

I många diktare slår denna romantik med dess anspråksfullhet och samtidiga svaghet för självömkan och sentimentalitet rot. Mera käckt och självsäkert återklingar den till exempel i Strindbergs "De lycksaliges ö": "Vi ha återfunnit paradiset, men ett paradiset utan kunskapens träd. Vi kunna sålunda icke synda, om vi också ville det aldrig så gärna." För Strindberg liksom en gång för Rousseau var roten till människans elände de civiliserade vanor och institutioner som tycktes ha berövat henne all naturlig godhet och spontanitet. Verner von Heidenstam började också han som en dyrkare av det sköna ögonblicket. Hans drömland var orienten, där "arbetstimman var skämt/ och vilan glad som ruset." Att till och med se Islam som en beskyddare av impuls-moral och sensualitet var för Heidenstams fantasi fullt möjligt.

Men sökandet efter det ohämmade, det primitiva eller osannolika gav inte romantikerna någon varaktig stad. De återkallades till verkligheten. Så har också ledan och ruelsen i dem fått goda tolkar. Det är som om självinsikten smög sig in i de gapande håll som de stora känslösvallen efterlämnat. Men få romantiker kunde som Heidenstam ta den återvändande verklighetskänslan till utgångspunkt för besinning och förändring. Oftare reagerade de sårat eller cyniskt, om inte med den beryktade "romantiska ironin."

Den "högre" romantiken, slutligen, tar enligt Leander tillvara det bästa i det romantiska arvet, nämligen personlighetstanken. Att följa sitt väsens lag, att söka och utveckla den egna särarten utan falska reglers band, är det värdefullaste romantiken efterlämnat. Om klassicismen sökt det universella, det sannolika och det representativa, sökte de bättre bland romantikerna sin egen högre individualitet, i vilken de såg en länk till det universella. Värdet av en individualitet i denna mening har Erik Gustaf Geijer betygat. "Det är *min* liberalism: att låta allt gälla, vad det kan gälla! Jag förstår ingen annan."

Boken "Romantik och moral" ger en fängslande inledning till sitt ämne. Därtill bidrar också dess klara framställning.